

Hva mer kunne vi gjort?

Taler

Einar Gerhardsen

Dato

20 august 1963

Sted

Stortinget

- 1 Slik som denne saken har utviklet seg, og med det klare mistillitsforslaget som det borgerlige mindretall har samlet seg om, er det naturlig for meg i dette innlegget å legge hovedvekten på den politiske siden av saken. Men først må jeg få si litt om den ulykken som er utgangspunktet for den politiske aksjonen, og
- 5 komme litt inn på de fem punktene som mindretallet bygger sitt mistillitsforslag på.

- Både den siste ulykken i november i fjor og de tidligere ulykkene i Kings Bay-gruvene måtte gjøre et dypt inntrykk på alle. Det følger også en særlig uhygge
- 10 med ulykker i kullgruver. En må beundre dem som tar på seg et så farefullt og slitsomt arbeid.

- I alle land var det underlig nok lenge slik at gruvearbeiderne, og særlig kullgruvearbeiderne, var av de dårligst lønte og de fattigste av alle. I årene etter
- 15 krigen har forholdene for så vidt endret seg. Arbeidstiden i gruvene er blitt kortere, lønningene høyere, og arbeidsforholdene bedre. Jeg vil tro at noe av forklaringen på denne bedringen er at staten har overtatt driften av kullgruvene i de fleste land i Europa.

- 20 Jeg har hatt anledning til å gå gjennom kullgruver i Tyskland og England, og jeg har vært nede i kullgruvene på Svalbard og også fått et inntrykk av de forhold som de lever og arbeider under i disse små isolerte og særegne gruvesamfunn. Dette har ført til at jeg har interessert meg særlig for forholdene på Svalbard. I det møtet der kommunalministeren opplyste at rapporten fra Tønseth-
- 25 kommisjonen var levert, bad jeg de respektive statsråder gå gjennom rapporten så snart den forelå trykt, og undersøke hva som kunne og burde gjøres fra deres side for å rette på misforhold og hindre nye ulykker, både i Kings Bay og i andre norske gruver. Det falt meg ikke den gang inn at rapporten skulle bli signalet til en av de mest omfattende politiske aksjoner som vi har hatt i vårt land på mange

år.

Det er ellers påfallende at de borgerlige partiene like før og nå under stortingsbehandlingen har endret den hovedbegrunnelse de gir for
35 mistillitsforslaget mot Regjeringen. Helt til for noen få dager siden ble kravet om regjeringsskifte begrunnet med selve ulykken i Kings Bay den 5. november 1962 og Tønseth-kommisjonens rapport. Stilt overfor den klare påvisning fra flertallet i komiteen om at årsaken til ulykken ikke er klarlagt og ansvaret for ulykken foreløpig heller ikke kan legges på noen bestemt, har mindretallet
40 forstått at denne begrunnelsen ikke lenger er holdbar. Derfor forkynte de borgerliges ordfører, hr. Knudson, i fjernsynet forleden dag og i Stortinget i dag at mistillitsforslaget ikke ble begrunnet med ulykken, men med de feil og forsømmelser som rapporten etter mindretallets oppfatning har klarlagt. Like fullt bygger mindretallet i det vesentlige sin innstilling og sin argumentasjon på
45 Tønseth-kommisjonens rapport.

Den borgerlige fraksjon har i fem punkter summert opp sin kritikk mot Regjeringen. Jeg vil gjerne få si litt om hvert enkelt punkt. Det vil dessverre delvis bli litt gjentakelse av det som blant andre hr. Watnebryn var inne på, men
50 for sammenhengens skyld vil jeg gjerne ta det hele med.

I punkt 1 hevdes det at Regjeringen ikke i tilstrekkelig grad har holdt seg underrettet om forholdene i Kings Bay og heller ikke vist tilstrekkelig initiativ for å få rettet opp sikkerhetsmessige svakheter.

55 La meg til dette si at bergmesteren hvert år sendte departementet befaringsrapporter. Disse rapporter sier at sikkerhetsforholdene var i orden. Industridepartementet har også gjentatte ganger i løpet av de siste år spurt bergmesteren - altså Arbeidstilsynets representant på Svalbard - direkte om
60 sikkerhetsforholdene var i orden, og fått bekreftende svar. Dette har bergmester Welde så sent som 5. januar 1963 bekreftet i brev til Industridepartementet.

Hvert år reiste tjenestemenn fra departementets bergverkskontor til Svalbard for blant annet å konferere med bedriftsledelsen og bergmesteren om
65 sikkerhetsforholdene. På den måten fikk industriministeren hvert år opplysning om at bedriftens forhold til sikkerhetsforskriftene var i orden.

Industriministeren burde ha sendt en ekspert og ikke en

70 departementsfunksjonær, sa hr. Knudson. Den departementsrepresentant som de fleste år besøkte Svalbard, var sjefen for departementets bergverkskontor. Han er selv bergverksingeniør. Statsråden visste også at selskapets styre hvert år var i Ny-Ålesund for å forvisse seg om at forholdene var i orden. Industriminister Holler besøkte Kings Bay så sent som i juli 1962, altså fire
75 måneder før ulykken. Han konfererte med bedriftsledelsen, bergmesteren og arbeiderne og fikk forsikringer om at sikkerhetstiltakene var i orden.

En rekke stortingsmenn, blant dem flere borgerlige representanter, har besøkt Kings Bay uten - så vidt meg bekjent - noen gang å si fra at de hadde noe å si på
80 sikkerhetsforholdene.

Hr. Knudson sa at ingen stortingsrepresentant kan kontrollere om de 141 punkter i sikkerhetsforskriftene ble overholdt. Nei, det har hr. Knudson rett i - ikke noen stortingsrepresentant, ikke noen statsråd. Det er Arbeidstilsynet som
85 har til oppgave å kontrollere at forskriftene blir overholdt. Men de stortingsrepresentanter som var på Svalbard, hadde vel muligheter for å snakke med folk, med arbeidere og bedriftsledere og med bergmestere, for å få vite om sikkerhetsforholdene var i orden - ja, jeg er sikker på at de gjorde det. Men så vidt jeg forstår, fikk også de inntrykk av at alt var i orden. Regjeringen måtte ha
90 lov til å legge en viss vekt på at ingen av de stortingsrepresentanter som i årenes løp har besøkt Svalbard, kom tilbake med kritikk av forholdene der.

Jeg synes man må ha lov til å si at statsråden gjorde alt det man med rimelighet kunne forlange av ham, for å skaffe seg visshet om at departementets og
95 Stortingets forutsetninger om sikkerhetsforholdene var oppfylt.

I punkt 2 sier den borgerlige fraksjonen at Regjeringen ikke har «sørget for at gruvedriften ved Kings Bay foregikk med tilstrekkelig utdannet personell.»

100 Her søkes altså en samlet regjering gjort ansvarlig for hvordan en bedrifts daglige ledelse legges an.

Det må være klart for alle at det å sørge for tilstrekkelig utdannet personell påhviler selskapets ledelse, det vil si styre og administrasjon. Statsråden kan ikke,
105 og skal ikke, overta styrets og bedriftsledelsens funksjoner. Styret hevder at det har forsøkt å skaffe seg flere bergingeniører, men det har ikke lyktes. Om styret har gått tilstrekkelig effektivt inn for denne oppgaven, f. eks. ved å tilby bedre

110 vilkår, det tør ikke jeg ha noen formening om, men det bør klarlegges gjennom de fortsatte undersøkelser.

I punkt 3 anklages Regjeringen for at den ikke har sørget for at Arbeidstilsynet har tilstrekkelig personale med innsikt i gruvedrift.

115 Til dette er å svare at Arbeidstilsynet er et frittstående, selvstendig direktorat. Når Arbeidstilsynet etter arbeidervernloven er organisert som et selvstendig direktorat, er det for å understreke dets uavhengighet av private og offentlige arbeidsgivere. Direktoratet har ikke fremmet noe forslag overfor Regjeringen om bevilgning til økt personell med gruveteknisk innsikt, som Regjeringen har
120 avvist.

I punkt 4 bebreides Regjeringen at det ikke i tide ble utferdiget endelige sikkerhetsforskrifter for Svalbard-gruvene.

125 Jeg har ikke noe imot å innrømme at jeg synes det tok lang tid å få utferdiget forskriftene, men alle opplysninger som foreligger for Stortinget, viser at det for Arbeidstilsynet har vært et meget møysommelig og innviklet arbeid å utforme generelle sikkerhetsforskrifter som skulle anvendes på meget forskjellige gruveanlegg. Det som imidlertid både forklarer og forsvarer at man tok tiden til
130 hjelp, er at det ble avtalt som en forutsetning mellom Arbeidstilsynet og bedriftene at de foreløpige utkast skulle betraktes som gjeldende inntil de var endelig vedtatt. Sikkerhetsforskriftene ble utformet i 141 punkter, og de bygde på erfaringer både fra gruveanlegg på Svalbard og fra gruvedrift i en rekke av de store industriland. Den tidligere kommunalminister, Andreas Cappelen, vil for
135 øvrig belyse disse spørsmål nærmere.

I punkt 5 kritiserer opposisjonen det forhold at en departementsråd er formann i styret for et statsaksjeselskap, og at dette har satt bergmesteren i et avhengighetsforhold til departementsråden.

140 Stortinget får hvert år en melding om de bedrifter hvor Industridepartementet har interesser som eier eller aksjonær, blant dem Kings Bay. På den måten fikk Stortinget allerede i 1960 beskjed om at departementsråd Skjerdal var blitt formann i styret. Under Stortingets behandling av meldingen kom det ingen
145 innvending mot dette ut fra sikkerhetshensyn.

Regjeringen er imidlertid selv blitt oppmerksom på at det ikke er noen heldig ordning at departementenes øverste embetsmenn er formenn eller
150 styremedlemmer i statsaksjeselskaper som sorterer under departementet. Regjeringen har i en melding til Stortinget den 10. mai meddelt at ordningen vil bli endret. Denne melding er senere trukket tilbake fordi Regjeringen ønsker å fremme en ny melding som strammer bestemmelsene ytterligere.

155 Den borgerlige fraksjon sier til slutt:

«De fem punkter . . . viser en klar svikt i forhold til de betingelser som i 1956 ble satt for gjenopptagelse av gruvedriften ved Kings Bay.»

160 Jeg mener å ha påvist at de fem punkter ikke viser noen svikt fra statsrådenes side eller fra Regjeringens side. Statsrådene Sjaastad og Holler har hatt som utgangspunkt for sin håndtering av Kings Bay at de hadde særlig plikt til aktsomhet, og de har oppfylt denne plikten.

165 Hr. Knudson sa om bergmester Weldes dobbeltstilling: Jeg kan tenke meg at Welde gjerne ville få et bergmesterembete her i landet, men for å få det, var det nødvendig at han stod i et godt forhold til statsråden, departementsråden og sjefen for bergverkskontoret. -

170 Hr. Knudson vil altså ha det til at bergmester Welde av hensyn til sin egen karriere unnlot å gjøre det som var hans embetsplikt. Er ikke dette en ganske grov insinuasjon, for øvrig til to sider, både mot bergmesteren og mot statsråden og embetsmennene i departementet?

175 Det har alltid vært Regjeringens hensikt å sende Stortinget en særskilt melding om Kings Bay-ulykken på grunnlag av Tønseth-kommisjonens rapport. Dette fikk også Stortinget uttrykkelig beskjed om allerede under interpellasjonsdebatten 28. februar. Men når opposisjonen hevder at Regjeringen straks burde ha orientert Stortinget om Tønseth-kommisjonens
180 rapport, vil jeg gjerne presisere følgende:

Det dreier seg om en kommisjon som Regjeringen oppnevnte for å undersøke en alvorlig og vanskelig sak. Da ville det vært et urimelig forlangende at Stortinget skulle få rapporten oversendt før Regjeringen selv hadde behandlet
185 den, ja, før Regjeringen overhodet hadde hatt anledning til å sette seg inn i den.

Riktig og vanlig framgangsmåte er at før en sak sendes til Stortinget, skal Regjeringen ha behandlet den på forsvarlig måte. Det er Regjeringens rett, og det er dens plikt. Jeg har lyst til direkte å spørre om hvordan det skulle ha vært
190 mulig for Regjeringens medlemmer å sette seg inn i rapporten og å behandle den i den siste arbeidsuke Stortinget hadde, fra 14. til 20. juni? Det var en hektisk uke for Stortinget og for Regjeringen, med lange kveldsmøter.

I virkeligheten har vel opposisjonen nå erkjent at Regjeringen trengte atskillig
195 mer enn noen dager for å behandle denne sak. Det ligger i selve begivenhetsforløpet. Da Stortinget den 20. juni enstemmig bad Presidentskapet om å sørge for at oppløsningen av Stortinget ble utsatt, var det underforstått at Regjeringen skulle få tilstrekkelig tid til å behandle saken og utarbeide en stortingsmelding. Regjeringen sendte som kjent saken til Stortinget 15. juli.
200 Senere er det gått flere uker, fordi også Stortinget trengte tid.

Alt dette er ubestridelig. Men så sier opposisjonens talsmenn at Stortinget kunne ha fått en foreløpig orientering, for eksempel ved at rapporten på uformell måte ble omdelt til representantene. Hva så? Hva skulle Stortinget da
205 ha gjort med rapporten? Uten noen tilråding fra Regjeringen. Uten noen komiteinnstilling. Uten at representantene hadde hatt tid og anledning til å sette seg forsvarlig inn i rapporten. Ville det under slike omstendigheter ha vært mulig for Stortinget å drøfte rapporten og trekke konklusjoner på grunnlag av den? Svaret må være nei, og det svaret gav hr. John Lyng klart allerede den 20.
210 juni. Han sa:

« - - - Jeg tror hele denne saken nå egner seg til en mest mulig omhyggelig, inngående og samvittighetsfull, men dog rolig og nøktern vurdering.»

215 Men, sier opposisjonen, Regjeringen kunne ha sørget for å nevne rapporten da Stortinget den 18. juni behandlet koksverksaken, og da det den 19. juni bevilget 3 mill. kr. til Kings Bay. Javel, fra Regjeringens side kunne det vært sagt noe, og det måtte da i tilfelle ha vært omtrent som følger: Det vil være kjent for Stortinget at Tønseth-kommisjonens rapport kunne ventes i disse dager.
220 Sorenskriver Tønseth opplyste dette i radio i begynnelsen av måneden. Rapporten er nå innlevert til Kommunaldepartementet. Regjeringens medlemmer har ennå ikke lest den, og Regjeringen har ikke hatt anledning til å behandle den. Det er imidlertid på det rene at kommisjonen retter sterk kritikk mot selskapets styre, bedriftsledelsen, Arbeidstilsynet og bergmesteren.

Regjeringen vil så snart som mulig og etter at de kritiserte har hatt anledning til å uttale seg, sende Stortinget en melding om saken. Rapporten har imidlertid ingen betydning for de avgjørelser som Stortinget nå skal treffe om Koksverket og Kings Bay. Rapporten gjelder nemlig det gruvefelt hvor ulykken inntraff, og
230 hvor driften er innstilt. - Omtrent slik kunne det vært sagt. Slik denne saken har kommet til å utvikle seg, er det nå lett å se at dette burde vært gjort.

Kommunaldepartementet sendte rapporten til pressen den 19. juni, seks dager etter at den var mottatt. Det er vanlig å offentliggjøre rapporter og utredninger
235 når de foreligger trykt. Dette har aldri tidligere vært regnet som noen tilsidesettelse av Stortinget og kan heller ikke være det i dette tilfelle. Men jeg kan være enig i at rapporten - som mindretallet antyder - på uformell måte kunne ha vært omdelt til stortingsrepresentantene samtidig som pressen fikk den. Dette gav jeg også uttrykk for i Stortinget den 20. juni. Men jeg vil gjerne
240 legge til at det ville ha vært en uvanlig framgangsmåte.

Jeg vil ikke unnlate å nevne at det kunne anføres gode argumenter mot i det hele tatt å offentliggjøre rapporten i juni måned. Det kunne anføres at man av hensyn til de personer og instanser som var gjenstand for sterk kritikk i en
245 alvorlig sak, burde ha ventet med å offentliggjøre rapporten inntil Regjeringen hadde kunnet utarbeide en melding til Stortinget.

For øvrig skulle det vel være klart for alle at vi i denne sak har å gjøre med et uheldig forløp av begivenheter. Det er selvsagt uheldig at Tønseth-
250 kommisjonens rapport kom like mot slutten av stortingssesjonen og samtidig med begivenheter som hadde satt sinnene i kok. Jeg finner det også forståelig at statsråd Hollers avskjedssøknad to dager etter det dramatiske møte om koksverksaken kunne virke som et sjokk. La meg si at hans avskjedssøknad kom like overraskende på hans kolleger i Regjeringen og på meg personlig. Men når
255 mange aviser har tolket avskjedssøknaden som en innrømmelse av et medansvar for ulykken i Ny-Ålesund, må jeg bestemt tilbakevise dette. Det framgår klart av hans brev til Kongen at begrunnelsen var en annen. Begrunnelsen var at den fortsatte og avsluttende behandling av saken burde foregå under en annen industriminister. For å si det på en annen måte: Statsråd Holler søkte avskjed
260 fordi han mente at dette ville lette en objektiv saksbehandling.

Dersom opposisjonspartiene får sin vilje i denne saken, så er det første gang i Norge og sannsynligvis første gang i verden at en nasjonalforsamling feller en

265 regjering på grunn av en ulykke i en offentlig bedrift.

Jeg har i denne tiden ofte spurt meg selv: Hva kunne industriministeren og hva kunne kommunalministeren ha gjort for å hindre ulykken? Nå spør jeg opposisjonen. Og jeg ber om å få et svar - ikke talemåter, men konkret: Hva
270 skulle de ha gjort utover det de har gjort? Og jeg ber om å få vite av opposisjonen: Hva skulle utenriksministeren, landbruksministeren, handelsministeren og de andre regjeringsmedlemmer ha gjort for ikke å bli utsatt for den ærekrenkende anklage at de er medansvarlige for en ulykke som kostet mange mennesker livet? Hva skulle disse regjeringsmedlemmer ha gjort?
275 Og jeg vil gjerne vite hva statsministeren skulle ha gjort. Hva er hans feil eller forsømmelser?

Det er sagt at ingen vil forlange at Regjeringens medlemmer selv skal gå ned i kullgruvene for å forvise seg om at alt er i orden. Men selv det har vi faktisk
280 gjort. Alle de som har vært industriministre i årene etter krigen, har i sin statsrådstitid besøkt Svalbard og gruvene der - Lars Evensen, Nils Handal, Gustav Sjaastad og Kjell Holler. I 1955 var jeg selv på Svalbard sammen med daværende industriminister Sjaastad. På mitt initiativ var også Landsorganisasjonens formann, Konrad Nordahl, med. Jeg gav uttrykk for et ønske om det fordi jeg
285 mente at det var en fordel at de fagorganiserte arbeideres fremste tillitsmann skulle få anledning til å besøke og gjøre seg kjent med forholdene også i denne del av Norge. Vi besøkte både Store Norske og Kings Bay-gruvene og var nede i gruvene på begge steder. Vi snakket med ledelsen, og vi snakket med arbeiderne. De hadde sakens visse ting å klage over, men ingen klaget over
290 sikkerhetsforholdene. Industriminister Kjell Holler var på Svalbard sammen med justisminister Haugland i fjor. De var også nede i begge gruvene. De snakket også med ledelsen, med arbeiderne og deres tillitsmenn, med sysselmenn og bergmester. De hørte ingen klager når det gjaldt sikkerhetstiltakene. De, som vi, fikk på direkte spørsmål det svar at alt var i orden.

295 Jeg godtar ikke at herrene John Lyng, Borten, Bondevik, Røiseland eller Gustavsen - og jeg kan gjerne ta med Leirfall og Engan - kjenner større ansvar for arbeidernes liv og helse enn jeg selv gjør, enn Kjell Holler og Andreas Cappelen gjør.

300 Hr. Ingvaldsen sa at det ville ha vært rimelig om Regjeringen hadde tatt sikkerhetsspørsmålene opp i Regjeringen som egen sak. Regjeringen skulle, sa

han, ha forvisset seg om at disse sakene var i orden. Til det vil jeg si at dersom
305 industriministeren eller kommunalministeren hadde fått opplysninger om at
sikkerhetsforholdene ikke var i orden, så kunne det ha meldt seg spørsmål om å
bringe saken inn for samlet regjering, men de to nevnte statsråder hadde all
grunn til å gå ut fra at sikkerhetsforholdene var i orden. De mente å ha gjort det
man med rimelighet kan forlange av dem for å forvisse seg om at alt i så måte var
310 som det skulle være.

Framtidige historikere vil nok se en fristende oppgave i å granske alt
foreliggende stoff fra disse sommerukenes regjeringsstorm. De vil måtte prøve å
finne forklaringen på at ellers sindige og kloke politikere så lett kunne miste
315 evnen til nøktern vurdering av en situasjon og en sak. Nå bør en kanskje ta i
betraktning at vi alle var trette og overarbeidet i de dagene da dette begynte.
Men det alene kan ikke gi noen holdbar forklaring. Etter min oppfatning vil en
ikke forstå noe av det hele dersom en ikke prøver å tenke seg inn i opposisjonens
alminnelige politiske stilling og situasjon i etterkrigsårene. Talsmenn for disse
320 partier har gitt uttrykk for at de nærmest har kjent det som om de har vært i en
politisk håpløs situasjon. I valg etter valg har de satt kreftene inn for å få til et
borgerlig flertall i Stortinget. Men hver gang ble de skuffet. Til sine tider håpet
de på at Arbeiderpartiets stortingsgruppe skulle sprekke, og at noen av gruppas
medlemmer skulle falle Regjeringen i ryggen, men også her ble de skuffet. De
325 har forsøkt seg med samarbeid mellom alle de fire borgerlige partiene og mellom
to eller tre av dem. Til andre tider opptrådte de hver for seg. Like lite hjalp det.
De syntes de stod avmektige overfor det sterke og enhetlige arbeiderparti.

Så kom valget i 1961, da Arbeiderpartiet etter 16 år tapte stortingsflertallet. Men
330 det ble heller ikke noe borgerlig flertall, og for så vidt var de borgerlige partier
like langt. Men så kommer hr. Finn Gustavsen inn i bildet. Etter at han i
forbindelse med Bakkane-saken hadde gitt uttrykk for at han ikke ville ha
alvorlige betenkeligheter ved å stemme arbeiderregjeringen ned, da åpnet det seg
for første gang på 18 år en reell mulighet for en borgerlig regjering.

335 Under behandlingen av tilleggsbevilgningen til Koksverket den 18. juni i år
meldte den første anledningen seg. De borgerlige hadde da lenge grunn til å tro
at deres mistillitsforslag den gang skulle bli vedtatt, og det ble kjent at de i så fall
var beredt til sammen å danne en ny regjering. Hva som var gått forut for denne
340 plutselige enigheten, er ikke kjent utenfor de innviddes krets, men noe i retning
av kontakt og forhandlinger må de ha hatt.

Det var ikke noen overraskelse at Høyre gjerne ville være med i en borgerlig
345 samlingsregjering. Det har lenge vært Høyres mål. Av lett forståelige grunner vil
det mest konservative parti verken ha prinsipielle eller politiske betenkeligheter
ved et slikt samarbeid. Senterpartiet av i dag har det vel på samme måten. Men
noe overraskende var det nok for mange at Venstre så plutselig hadde
overvunnet sin gamle og inngrodde uvilje mot regjeringssamarbeid med Høyre.
350 Og overraskende var det vel at Kristelig Folkeparti, som ble til nettopp fordi de
var misfornøyde med alle andre partier, også var beredt til å gå med i en
borgerlig samlingsregjering - Kristelig Folkeparti, hvis lokalorganisasjoner med
én eneste unntakelse avviste ethvert samarbeid med andre partier så sent som
ved stortingsvalget i 1961. Intet under at høyrepressen jubler over miraklet.

355 Det er sagt at det nå er nødvendig for de borgerlige partier å vise at de er i stand
til å danne en regjering. Jeg kan forstå at de kjenner et slikt behov. Like til det
siste har det nemlig vært vanskelig å forstå at de kunne være i stand til det.
Selvfølgelig kan de finne fram til dyktige folk. Men det alene er ikke nok. En
360 regjering må også ha et program, et program som de kan stå sammen om de
partier som skal være representert i regjeringen. Før valget i 1961 gjorde de tre
borgerlige mellompartiene et forsøk på å få til et program som skulle kunne være
deres regjeringsprogram dersom valgresultatet skulle legge forholdene til rette
for en slik løsning. Jeg vil tro at disse partiene selv vil være de første til å
365 innrømme at det ikke var noe tilfredsstillende arbeidsgrunnlag for en regjering
det de den gang ble enige om. Men de gjorde da iallfall et hederlig forsøk, selv
om det langt på vei var mislykket. Nå spør det om det vil være lettere for de fire
enn det var for de tre partier å bli enige om et politisk program. Og et program
må en regjering ha. Det vil ikke være nok bare å være uenig med Arbeiderpartiet.

370 I vår politiske historie etter 1884 har vi en rekke eksempler på at en regjering har
søkt avskjed etter at en votering i Stortinget har gått den imot. Men det har
gjærne vært voteringer over konkrete saker som i seg selv har gitt en retningslinje
375 eller et program for en ny regjering. Det er ikke noen slik situasjon vi er oppe i
nå. Jeg går ut fra at våre politiske motstandere ikke har ment å danne en
regjering utelukkende på det grunnlag at så lenge den sitter, skal det ikke
forekomme ulykker i statens gruver, ved jernbaner, ved veivesenet, ved statens
kraftutbygging eller ved andre av de mange statsbedrifter og -virksomheter.

Det underlige er at de borgerlige partiene i årene etter krigen har stilt sine mistillitsforslag nettopp på saker som ikke anviser noe program for en ny regjering. Det gjelder Cuba-saken, det gjelder ansettelse av sjef for Politiskolen, 385 det gjelder overføring av husmorskolene fra et departement til et annet, det gjelder koksverksaken, og det gjelder altså nå arbeidsulykken i Kings Bay.

Vi vet i dag at de fire borgerlige partiene er beredt til å danne en samlingsregjering. Vi vet at de er enige om og vil ha lett for å samarbeide om 390 mange i og for seg viktige politiske spørsmål. Men vi vet også at de er uenige om mange viktige saker. Hvis det ikke var slik, hadde de vel ikke holdt det gående med fire forskjellige partier. Jeg tror det er mange alvorlig tenkende mennesker her i landet som gjerne vil vite hvordan en borgerlig regjering vil stille seg til de mange viktige saker som disse partier er uenige om.

395 For første gang på 18 år - ja, vi kan vel si for første gang på 28 år - er de borgerlige partiene nå innstilt på å danne regjering. For de borgerlige politikere av i dag er det en ny og ukjent situasjon. Den stemning som i junidagene behersket de borgerlige politikere, smittet raskt over på storparten av den 400 borgerlige pressen. Etter at Stortinget hadde gått fra hverandre, var det opposisjonspressen som med noen få unntakelser førte kampanjen videre. I to måneder har aktivistiske presseorganer for alle borgerlige partier ledet aksjonen mot Regjeringen og Arbeiderpartiet. I løpet av et døgn var det fastslått at det var Regjeringen som hadde ansvaret for ulykken i Kings Bay. Rapporten om den 405 tragiske ulykken som ingen hadde funnet årsaken til, ble signalet til en politisk storm mot Regjeringen. Høyres fører, hr. John Lyng, sa riktignok i kringkastingen at man her ikke stod overfor noe politisk eller partipolitisk problem. Men han ble hurtig og grundig desavuert. Og fordi Kings Bay-ulykken øyeblikkelig ble gjort til en politisk sak med krav om at Regjeringen skulle gå, 410 har det ikke vært mulig å få en saklig og fruktbringende debatt om de faktiske forhold ved gruvedriften på Svalbard og de erfaringer vi bør trekke av ulykken. Den borgerlige presse har gått langt over streken for anstendig journalistikk for å ramme Regjeringen, og det er forståelig at arbeiderpressen har tatt kraftig til gjenmæle.

415 I løpet av denne sommer har den borgerlige presse skapt en politisk atmosfære som jeg tror vil forgifte det politiske liv i Norge for lang tid framover. Det er kanskje de både her i stortingssalen og ute i folket som synes at dette er sterke ord. Ja, det er det. For de ordene som er brukt mot oss, mot landets regjering -

ofte i skrikende overskrifter - har virket opprørende på meg, og jeg er sikker på at de ville ha virket opprørende på andre som hadde fått dem rettet mot seg.

425 Det er snart ikke den ting Regjeringen ikke er anklaget for. Den er direkte blitt gjort ansvarlig for de omkomne arbeidere i Kings Bay, den er blitt koplet sammen med Profumo-skandalen i England og spionsaken mot Wennerström i Sverige. Den er indirekte blitt stemplet som en uærlig regjering. Ja, noen har til og med gjort det direkte. Libertas-bladet «NÅ» skrek det ut over hele første side: «Vi vil ha en ærlig regjering.»

430

Jeg tror at den borgerlige presse denne gang har skutt langt over målet, og at det også i borgerlige kretser gjør seg gjeldende en ganske sterk reaksjon mot denne form for pressedebatt.

435 I den «Vær Varsom» - plakat som Norsk Presseforbund har utferdighet for alle sine medlemmer, heter det:

«Det trykte ord er et mektig våpen. Misbruk det ikke! De skadevirkninger ubetenksomhet og feil fra pressefolkenes side kan forårsake, går ofte videre og
440 dypere enn noen på forhånd aner. Vis omhu og varsomhet, vis hensyn og ridderlighet! Det er ofte medmenneskers velferd det gjelder.»

Kloke og riktige og gode ord som særlig «Verdens Gang», som i sin redaksjon har den forrige og den nåværende formann i Norsk Presseforbund, bør legge seg
445 på sinne.

Opposisjonen har gjort ulykken i Kings Bay til en partipolitisk sak, og den borgerlige presse har gjennom sin opptreden sørget for at dette er hamret inn i folks bevissthet. Derfor vil de borgerlige partier under denne debatt, under
450 valgkampen og i mange år framover bli angrepet og kritisert fordi de lot seg friste til å utnytte en tragisk ulykke til partipolitiske formål. Hvordan de borgerlige partier enn stiller seg, vil de ikke kunne unngå denne kritikken. Ved hver eneste korsvei vil de møte den.

455 Hensikten med den felles borgerlige aksjon er å så mistillit til Arbeiderpartiets politikk og få et borgerlig flertall på Stortinget i 1965. Dette borgerlige flertall skal så endre den politiske kurs og gjennomføre et systemskifte.

460 Det striden egentlig gjelder, er altså den politiske kurs i landet. Denne stortingsdebatten vil påvirkes av det, og også bli et politisk oppgjør om de retningslinjer som landet styres etter, og om samfunnsutviklingen som nå gjennom lang tid og i sterk grad har vært preget av arbeiderbevegelsen.

465 Det norske Arbeiderparti har satt seg som mål å gjennomføre en gradvis omforming av det norske samfunn. Vi vil bygge et bedre samfunn - skritt for skritt - og i et tempo hvor flertallet av folket alltid er med oss.

470 Vi vil ha sterk vekst, både materielt og kulturelt. Men mye mer enn det. Vi skal fram til et samfunn hvor godene er rettferdig fordelt.

Også utenfor arbeiderbevegelsen vil det være mange som kan gi sin tilslutning til disse målene. Men vil man målene, må man også ville midlene. Og så snart det er spørsmål om å bruke de nødvendige midler, oppstår det politisk strid. Det har
475 vist seg gang på gang, og på den måten får en belyst det avgjørende politiske skille mellom Arbeiderpartiet og de borgerlige partier. Arbeiderpartiet vil at samfunnets organer skal gjennomføre effektive tiltak for å påvirke samfunnsutviklingen.

480 Arbeiderpartiet har lagt vekt på å få gjennomført en betydelig utvidelse av den offentlige virksomhet for at samfunnet skal få et bedre herredømme over det økonomiske og sosiale liv. År for år har staten, fylkene og kommunene tatt opp nye oppgaver, og de driver i dag virksomhet på mange områder som for 20 eller 30 år siden tradisjonelt var overlatt til private. De borgerlige partier har
485 motarbeidet denne utviklingen.

Den økonomiske og sosiale lovgivning er stadig blitt utbygd. Prisloven, arbeidervernloven, trygdellovgivningen, kredittlovgivningen og andre lover inneholder mange nye bestemmelser som næringslivet må rette seg etter.
490 Bedriftene og arbeidsgiverne må i langt større utstrekning enn tidligere ta samfunnsmessige hensyn. Den private eiendomsrett har ikke lenger samme innhold som tidligere, den er blitt begrenset. En rekke av de lovbestemmelser det her dreier seg om, har møtt borgerlig motstand og ført til heftig politisk strid.

495 Regjeringen har utviklet et nært samarbeid mellom de offentlige myndigheter og organisasjonene, noe som har ført til mange tiltak som tilgodeser

500 samfunnsmessige behov. De borgerlige partier har delvis godtatt denne side av Arbeiderpartiets politikk fordi nærings- og arbeidsgiverorganisasjonene er med i samarbeidet, og fordi mange private bedrifter er sterkt interessert i et slikt samarbeid. Men ofte lager de borgerlige partier vanskeligheter også her. I sin tid måtte vi oppløse Det økonomiske samordningsråd, og hittil er det ikke lyktes å få et sentralt planleggingsråd med deltakelse fra næringslivet.

505 Ved de midler jeg her har nevnt, og ved andre midler, har de folkevalgte organer fått et bedre herredømme over samfunnsøkonomien og samfunnslivet for øvrig. Demokratiet er blitt styrket og utvidet. De borgerlige partier har motarbeidet denne demokratisering, som er en forutsetning for at de folkevalgte organer
510 med hell skal kunne påvirke utviklingen.

Samfunnsmessig planlegging er en merkesak for Arbeiderpartiet, og det er en sak som har skaffet oss mange nye tilhengere. De borgerlige partier søkte lenge å latterliggjøre denne planleggingen og brukte ordet «planøkonom» som en
515 nedsettende betegnelse. I de senere år har de borgerlige partier måttet slå retrett i dette spørsmålet, og det er forståelig fordi den samfunnsmessige planlegging er under utbygging i størstedelen av verden. Men det er ingen hemmelighet at retretten er kommet motvillig.

520 Andre av Regjeringens medlemmer vil komme inn på Arbeiderpartiets industripolitikk og distriktspolitikk, og for min del skal jeg begrense meg bare til noen få ord om dette.

Arbeiderpartiet vil føre en aktiv industripolitikk. Vi går inn for å styrke de
525 statsbedrifter vi har, og for å reise flere når det er hensiktsmessig av nasjonale eller distriktsmessige hensyn. Samtidig går vi inn for et utstrakt samarbeid mellom staten, fylkene, kommunene og det private næringsliv for å løse viktige oppgaver i industripolitikken og dermed i distriktspolitikken.

530 Men om samfunnsomforming vil jeg gjerne også ha sagt at arbeiderbevegelsen ikke ønsker forandringer for forandringens egen skyld. Vi strever for å få et bedre samfunn og går inn for de forandringer som vi da synes er rasjonelle. Arbeiderpartiet har aldri hevdet, og vil ikke komme til å hevde, at det er ufeilbarlig. Men vi hevder at den kurs vi følger, i hovedsaken er riktig. Vi vil
535 alltid være villige til å drøfte om tingene kan gjøres bedre.

Vi venter ikke noen anerkjennelse fra dem som ønsker en annen kurs. Men for vår egen del vil vi framheve at det norske samfunn har gjennomgått dyptgående
540 endringer i den lange periode hvor Norge har hatt arbeiderregjering.

Arbeiderpartiet er kommet et godt stykke på vei mot de mål det har satt seg. Men ennå er det langt fram. Om store oppgaver er løst, så er det langt større oppgaver som venter. Vi ser det derfor slik at arbeiderbevegelsen fremdeles og i lang tid framover har en historisk misjon som ingen andre er i stand til å overta.

545

Den sak vi nå behandler, har aktualisert en rekke viktige oppgaver som Regjeringen etter min oppfatning bør ta opp: Regjeringen bør sørge for en omhyggelig vurdering av arbeidervernlovgivningen med forskrifter, og av arbeidstilsynet, med sikte på å få redusert antallet ulykker i alle grener av
550 arbeidslivet og få klare ansvarsforhold. Regjeringen bør fremme lovforslag om statsaksjeselskapenes administrasjon og virkemåte. Videre trengs et særskilt stortingsvedtak om den konstitusjonelle kontroll med statsrådenes myndighetsområde. Regjeringen bør fremme lovforslag om de ansattes medbestemmelsesrett ved statsbedriftene, samtidig bør den utrede spørsmålet
555 om lønnstakernes medbestemmelsesrett i private bedrifter. Regjeringen bør legge stor vekt på å bygge ut den samfunnsmessige planlegging, den offentlige virksomhet og lovgivningen slik at det økonomiske og sosiale demokrati blir utvidet. Også for øvrig bør Regjeringen ta skritt ved lovforslag, budsjettforslag og andre tiltak [til] å sikre at samfunnsutviklingen går i sosialistisk retning, etter
560 linjer og i et tempo som faller sammen med ønskene hos flertallet av folket.

Høyrepressen kaller det for et mirakel at de fire borgerlige partiene nå er blitt enige om å danne en samlingsregjering. Ja, det er kanskje litt av et mirakel at de nå er blitt enige, fra «Farmand» til «Dagbladet». Men det er ingen stor
565 oppgave som har samlet dem, ingen stor idé, men en arbeidsulykke ved en statsbedrift. Miraklet er heller ikke større enn at selv en utenforstående kan konstatere stor svikt hos troppene bak de borgerlige politikere. Jeg har aldri opplevd at så mange borgerlig innstilte mennesker har gitt uttrykk for uenighet med, og skuffelse over, de borgerlige partienes holdning i denne sak. Om de
570 borgerlige politikere ikke har en sterk fornemmelse av dette, så må de ha dårlig kontakt med sine egne.

Dersom de borgerlige stortingsrepresentanter nå skulle gjøre seg forhåpninger om at det er en tilsvarende svikt i Arbeiderpartiet og i arbeiderbevegelsen, så kan
575 jeg forsikre dem om at de tar feil. Sjelden eller aldri har arbeiderbevegelsen stått

så samlet som den gjør nettopp nå, så fylt av vilje til innsats for sitt parti.

580 Det er hevdet at vi i Arbeiderpartiet tviholder på taburettene. Da kan det være
fristende å svare at de borgerlige åpenbart ikke skyr noe middel for å få plass på
de samme taburetter. Jeg bebreider dem ikke det. For partier og politikere som
har oppgaver de gjerne vil ha løst, er det naturlig å prøve å få regjeringsmakten.
En annen sak er at det ikke kan være helt likegyldig på hvilken måte en regjering
585 kommer til makten. En arbeidsulykke kan ikke være noe godt
regjeringsgrunnlag.

Jeg vil gjerne si klart fra at Arbeiderpartiet ikke akter å trygle opposisjonen om å
få beholde regjeringen. Men med samme rett som opposisjonen kjemper for å få
regjeringen og for å vinne nye posisjoner, med samme rett vil vi kjempe for å
590 forsvare vunne skanser og vinne nye.

Det er for øvrig en underlig politisk situasjon vi nå er kommet opp i. En
fullstendig ny situasjon for den nåværende generasjon av aktive politikere. De
fleste av Stortingets representanter er kommet med i aktiv politisk virksomhet
595 på riksplanet i årene etter krigen. Vi begynte i 1945 med et politisk
fellesprogram og under inntrykket av den sterke følelsen av samhörighet som ble
skapt under krigen og okkupasjonen. Vi visste vel alle at dette ikke kunne vare,
men like til det siste har vi kunnet glede oss over en samarbeidsvilje og en
saklighet som vi ikke finner i så mange andre land, og som vi ikke kjenner fra
600 tidligere perioder i vårt eget land.

Ikke alle har likt dette. Ikke Libertas, ikke «Farmand», ikke «Tønsberg Blad».
Heller ikke alle i Arbeiderpartiet har likt det. Mange har ønsket klarere markerte
skillelinjer og en skarpere tone i den politiske debatt. De som hevder en slik
605 oppfatning, vil sannsynligvis nå få sin vilje. Det har opposisjonen sørget for.
Personlig vil jeg beklage en slik utvikling. Jeg tror det har vært til fordel for
landet at vi i de vanskelige etterkrigsårene har hatt et relativt godt samarbeid
mellom de politiske partiene.

610 Det har gitt muligheter også for et fruktbringende samarbeid mellom
Regjeringen og organisasjonene i arbeids- og næringslivet. Landet og folket
taper noe verdifullt ved at motsetningene skjerpes. Partiene som partier taper
kanskje ikke på det. For Arbeiderpartiet vil det bety at det vil kunne stå friere.

Men Arbeiderpartiet kjenner sitt ansvar - til alle sider. Vi har 74 representanter her i Stortinget. Opposisjonen kan ta fra oss regjeringen, men ikke våre representanter i Stortinget. Fremdeles er nær annen hver velger i landet en arbeiderpartivelger. Vi har vårt ansvar overfor dem, og vi er forpliktet av vårt
620 program. Med eller uten arbeiderregjering skal vi til enhver tid gjøre det vi kan for å få realisert vårt program, for å få innfridd de løftene vi gav våre velgere før valget.

Den borgerlige opposisjon har bestemt seg til å felle Regjeringen på bakgrunn av
625 en ulykke som kostet 21 arbeidere livet. I pressen legger man dessuten til antallet dødsofre fra tidligere ulykker, åpenbart i den hensikt å gjøre den nåværende Regjering ansvarlig for dem alle. Det er skrevet om moralsk svikt hos Regjeringen, om uredelighet, om at den viser ringeakt for Stortinget. Jeg hadde aldri tenkt meg muligheten av at jeg noen gang skulle oppleve noe slikt som
630 dette. Jeg har i stille stunder vært inne på tanken om å gå fra det hele. Det kunne ha vært fristende, men jeg vet jo godt at det er ingen løsning. Jeg kan det ikke av hensyn til meg selv, ikke av hensyn til mine nåværende og tidligere regjeringsskolleger, ikke av hensyn til mitt parti og den arbeiderbevegelse jeg har tilhørt i hele mitt voksne liv.

635 Etter hvert kom det også til å stå klarere og klarere for meg at angrepene på Regjeringen skjøt fullstendig over målet. Og så var det en enkel kjensgjerning, et enkelt argument som virket helt overbevisende og som gav meg en følelse av sikkerhet. Det er ikke de som er utsatt for arbeidsulykker som angriper
640 Regjeringen, ikke arbeiderne, ikke de fagorganiserte. Fra arbeidsplass etter arbeidsplass, fra organisasjon etter organisasjon, kommer det tillitserklæringer til Regjeringen. Ja, så kraftig og så entydig er denne stemning på arbeidsplassene og i fagforeningene at selv de som vanligvis stiller seg kritisk til Arbeiderpartiet og Regjeringen, nå blir med og slutter opp om Regjeringen.

645 I dag kjenner jeg meg helt trygg på at om Stortingets flertall vedtar et mistillitsforslag, blir ikke det til skam og skade for Arbeiderpartiet. De fem opposisjonspartiene har flertallet i Stortinget, og det flertallet kan de nå bruke til å felle Regjeringen. Har de mot, så har de makt. Men det kommer en dag etter
650 denne. Jeg kjenner meg trygg for at Regjeringen og regjeringspartiet med stor sinnsro kan avvente både folkets og historiens dom.

655

Kilde

Stortingstidende 1962/63, s. 4286-4294.

660

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/hva-mer-kunne-vi-gjort>

665

670

675

680

685

690